

אוניברסיטת בר אילן

תרבות פנאי של נערות דתיות

שולמית בן חור

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשע"ה

רמת גן

תקציר

בשנים האחרונות ישנם מחקרים אודות פנאי, בכמות ובאיכות- והקשריו עם הזהות. הזיקה בין פנאי לדת מקבלת ביטוי אצל חוקרי החברה הדתית-לאומית, שצינו כי הפנאי בחברה בדתית לאומית מופקע מסמכות ההלכה, ועובר ל"תחום ההרשאה" (בר- לב, 1981). בר לב (שם) מתאר "התהוות הדרגתית" של "טיפוס חדש של אדם דתי". לפי שלג (2000) החידוש הוא בתופעה בולטת ומוחשית שאנשים דתיים אינם רואים סתירה בין דפוסי התנהגות הנחשבים בבירור "חילוניים" ובין התודעה העצמית שלהם כדתיים שומרי מצוות. אל תופעה זו התייחס גם שכטר (תשס) שמצא שהמפגש של הצעיר הדתי-לאומי עם המציאות המודרנית המערבית החילונית איננו מפגש של אדם הרואה מולו את החילוניות ואף אינו מפגש עם מציאות חיצונית לו, אלא זהו אדם שהתפיסות המודרניות משוקעות בתוכו בצד תפיסות מסורתיות המופנמות כזהויות.

מטרת המחקר הנוכחי היתה לבחון את ההנחה כי להבדלים ברמת הזהות הדתית בפן האמוני ובפן ההתנהגותי יש השלכה על עיסוקי הפנאי ועל דפוסי הפנאי של נערות במגזר הדתי לאומי. במחקר זה ביקשנו לבחון השלכה זו לגבי מטרות הפנאי שהנערות מציבות לעצמן ועיסוקי הפנאי שלהן בפועל. מטרות הפנאי נבדקו תוך התמקדות במטרות שהבנות מציבות לעצמן, לעומת מטרות החשובות בעיניהן.

אוכלוסיית המחקר נדגמה מתוך ארבעה אולפנות במרכז הארץ. משתתפות המחקר היו 209 נחקרות המשתייכות לציבור הדתי- הלאומי ולומדות במוסדותיו. 38% מהמשתתפות הגדירו עצמן דתיות מאוד, 56% הגדירו עצמן דתיות, ו- 6% הגדירו עצמן מסורתיות. גיל המשתתפות הממוצע היה 14.76 וסטיית התקן היתה 0.51.

כלי המחקר היו תשעה שאלונים: א. שאלון אמונות דתיות (פישרמן, 1998) ב. שאלון התנהגות דתית (פישרמן, 1998). ג. שאלון אהבה לפעילויות פנאי (ליוש, 1999) ד. שאלון חשיבות בפעילויות פנאי (מבוסס על סיון, התשמ"ד) ה. שאלון מטרות בפעילויות פנאי (מבוסס על סיון, התשמ"ד). ו. שאלון לגיטימציה הלכתית לפעילויות פנאי (ליוש, 1999) ז. שאלון עיסוקי הפנאי (כהן, 2008) ח. שאלון שימושי מחשב ט. שאלון נתוני רקע.

בעבודה זו נמצא כי קיימים הבדלים בעיסוקי הפנאי לפי הגדרה דתית והתנהגות דתית. כמו כן- נמצא כי משתני הזהות הדתית קשורים לעיסוקי הפנאי באפקט ישיר או מתווך, על ידי דפוסי הפנאי. להלן פירוט ממצאי המחקר לפי סדר ההשערות.

נמצא אישוש חלקי להשערת המחקר הראשונה לפיה בנות בעלות זהות דתית חזקה יעסקו יותר בפעילויות מסוג חברה, יצירתיות והעשרה ויעסקו פחות בפעילויות מסוג מדיה ובילוי מאשר בנות בעלות זהות דתית חלשה. בהתאם להשערה, נמצא קשר בין משתני הזהות הדתית: הגדרה דתית והתנהגות דתית לבין תדירות עיסוקי הפנאי השונים. יחד עם זאת, שלא בהתאם להשערה, לא נמצא קשר בין משתנה הזהות הדתית- אמונות דתיות לבין תדירות עיסוקי הפנאי השונים.

מדפוס הממצאים עולה כי נמצא אישוש חלקי להשערה לפיה בנות בעלות זהות דתית חזקה יתנדבו יותר וכן יהיו בעלות יחס חיובי יותר להתנדבות מאשר בנות בעלות זהות דתית חלשה. נמצאו הבדלים בהתנדבות בקהילה לפי משתני הזהות הדתית: הגדרה דתית והתנהגות דתית. בנות בעלות זהות דתית חזקה יותר עוסקות בהתנדבות במידה רבה יותר מאשר בנות בעלות זהות דתית חלשה. כמו כן, אצל בנות בעלות זהות דתית חזקה היחס לערך תרומה לחברה הינו חיובי יותר, כלומר: הן אוהבות יותר לעסוק בפעילויות מסוג זה, מטרה זו חשובה בעיניהן וכן מנחה אותן בבחירת הפנאי יותר מאשר אצל בנות בעלות זהות דתית חלשה. יחד עם זאת, לא נמצא קשר בין משתנה הזהות הדתית- אמונות דתיות לבין התנדבות בקהילה.

נמצא אישוש חלקי להשערת המחקר השלישית לפיה בנות בעלות זהות דתית חזקה תיטנה להתייעץ עם סמכות רבנית לגבי פעילויות פנאי שונות יותר מאשר בנות בעלות זהות דתית חלשה. בהתאם להשערה, בנות בעלות זהות דתית חזקה (מבחינת ההגדרה הדתית והתנהגות הדתית) נוטות להתייעץ עם סמכות הלכתית לגבי פעילויות פנאי באופן כללי ופעילויות פנאי בילוי ותקשורת יותר מאשר בנות בעלות זהות דתית חלשה. אך, שלא בהתאם להשערה, לא נמצאו הבדלים בהתייעצות עם סמכות הלכתית לגבי פעילויות פנאי ניטרליות לפי כל מדדי הזהות הדתית.

נמצא אישוש חלקי להשערות המחקר הרביעית ובחמישית לפיהן יימצאו קשרים חלשים בין מטרות הפנאי שהבנות מציבות לעצמן וחשיבות המטרות בעיניהן ובין עיסוקי הפנאי שלהן בפועל. בהתאם להשערה, מדדי מטרות הפנאי 'פיתוח- אישי' קשורות באופן ישיר לעיסוקי הפנאי השונים (באופן שלילי או חיובי). שלא בהתאם להשערה, מדד מטרות פנאי- הפגתי לא נמצא קשור כמעט לעיסוקי הפנאי השונים.

לא נמצא אישוש לשאלת המחקר השישית שנועדה לבדוק האם עיסוקי הפנאי של בנות בעלות זהות דתית חזקה מוכתבות על פי מטרות הפנאי שהן מציבות לעצמן יותר מאשר אצל בנות בעלות זהות דתית חלשה. לא ניתן לומר באופן מכליל כי אצל בנות בעלות זהות דתית חזקה פעילויות הפנאי מוכתבות על ידי מטרות הפנאי יותר מאשר אצל בנות בעלות זהות דתית חלשה.

הממצאים נידונו תוך התייחסות לספרות המחקרית והועלו השלכות פדגוגיות והצעות למחקרי המשך. תוצאות מחקר זה מחזקות מחקרים אחרים בתחום שמראים כי רמת הזהות הדתית קשורה לאופי פעילויות הפנאי, ולדפוסי הפנאי, ובכך מדגישות את חשיבות העיסוק במשתני הזהות הדתית במחקר על פנאי ובחינוך לפנאי.

חשיבותו של מחקר זה ביכולת להראות את השפעתם השונה של משתני הזהות הדתית על אופי פעילויות הפנאי. הגדרתה הדתית והתנהגותה הדתית של הנערה קשורים בקשר אדוק עם אופי פעילויות הפנאי שלה, בעוד שאמונותיה הדתיות אינן קשורות ואינן משפיעות על אופי פעילויות הפנאי שלה.

העיסוק בהעמקת הזהות בכלל וזהות הדתית בפרט צריך להיעשות במקביל לפיתוח תוכניות חינוך לפנאי, המתפתחות בעשור האחרון. נושאים אלה הינם בעלי חשיבות רבה בכדי ליצור חברה פעילה, המורכבת מאנשים שמנצלים את זמנם הפנוי לפיתוח כשרונותיהם ויכולותיהם ולתרומה משמעותית לחברה.